

**XORIJIY VALYUTADAGI XO'JALIK MUOMALALARINING
MOHIYATI**

*Ilmiy rahbar: **Abdullayev Abdurauf***

Andijon davlat texnika instituti

“Buxgalteriya hisobi va menejment” kafedrasi professori

No'monov Dilmurodjon Elmurodjon o'g'li

Andijon davlat texnika instituti

Buxgalteriya hisobi va audit yo'nalishi 4-kurs talabasi

Xorijiy valyutadagi xo'jalik muomalalari iqtisodiy faoliyatning ajralmas qismi bo'lib, ular mamlakatlar o'rtasida savdo, investitsiya va moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu muomalalar valyuta almashinuvi, xorijiy investitsiyalar va xalqaro moliya bozorlarida amalga oshiriladigan operatsiyalar orqali o'z ifodasini topadi. Xorijiy valyuta bilan bog'liq muomalalar nafaqat iqtisodiy o'sishni ta'minlash, balki mamlakatning global iqtisodiyotdagi pozitsiyasini mustahkamlashga ham xizmat qiladi.

Xorijiy valyutadagi xo'jalik muomalari - bu turli xil iqtisodiy operatsiyalarni amalga oshirishda xorijiy valyutalardan foydalanish jarayonidir. Ular asosan xalqaro savdo, investitsiya, moliya va kredit operatsiyalarini o'z ichiga oladi. Bu muomalalar, bir tomondan, milliy iqtisodiyotning global bozorlarga integratsiyasini ta'minlaydi, ikkinchi tomondan esa, mahalliy ishlab chiqaruvchilar va iste'molchilar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi [1]. Quyida xorijiy valyutadagi xo'jalik muomalalarining turlari keltirilgan:

✓ Xalqaro savdo operatsiyalari - eksport va importni o'z ichiga oladi. Mamlakatlar o'rtasida tovarlar va xizmatlar almashinuvi amalga oshiriladi. Xalqaro savdo operatsiyalarida xorijiy valyutalar ko'pincha to'lov vositasi sifatida ishlatiladi, bu esa savdo jarayonlarini soddalashtiradi.

✓ Xorijiy valyutada amalga oshiriladigan investitsiya operatsiyalari, asosan, xalqaro kapital bozorlariga kirishni ta'minlaydi. Investorlar xorijiy

kompaniyalarga sarmoya kiritish yoki boshqa mamlakatlardagi loyihalarga investitsiya qilish orqali daromad olish imkoniyatiga ega bo'lishadi.

✓ Moliyaviy operatsiyalar - banklar va moliya institutlari o'rtasida amalga oshiriladi. Xorijiy valyutada kredit olish, depozit qo'yish yoki boshqa moliyaviy instrumentlar orqali foyda olish maqsadida amalga oshiriladigan operatsiyalarni o'z ichiga oladi.

✓ Valyuta almashinuvi - xorijiy valyutalarni milliy valyutaga yoki boshqa xorijiy valyutalarga almashtirishni anglatadi. Valyuta bozorida amalga oshiriladigan bu operatsiyalar investorlar va savdogarlar uchun risklarni boshqarish imkoniyatini yaratadi.

Xorijiy valyutadagi xo'jalik muomalalari iqtisodiyotda bir qator muhim funksiyalarni bajaradi. Birinchidan, ular global iqtisodiyotga integratsiyani kuchaytiradi. Mamlakatlar o'rtasidagi savdo va investitsiyalarni rivojlantirish orqali xorijiy valyutalar milliy iqtisodiyotga yangi imkoniyatlar yaratadi. Ikkinchidan, xorijiy valyuta muomalalari iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda ham muhim ahamiyatga ega. Ular inflyatsiyani nazorat qilish va milliy valyutaning qiymatini himoya qilishda yordam beradi. Xorijiy valyutalarning mavjudligi iqtisodiyotdagi noaniqliklarni kamaytirishga xizmat qiladi [2]. Uchinchidan, xorijiy valyutadagi muomalalar innovatsiyalarni rag'batlantiradi. Xalqaro investitsiyalar va texnologiyalar almashinuvi orqali mahalliy ishlab chiqaruvchilar yangi texnologiyalarni joriy etish va raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishga undaladi. Shuningdek, xorijiy valyutadagi xo'jalik muomalalari ish o'rinlarini yaratish va aholi farovonligini oshirishda ham muhim rol o'ynaydi. Yangi investitsiyalar va savdo imkoniyatlari orqali yangi ish joylari yaratiladi, bu esa aholi daromadlarini oshiradi.

Xorijiy valyuta operatsiyalari iqtisodiy faoliyatning muhim komponentidir va ular mamlakatlar o'rtasida savdo, investitsiya va moliyaviy hisob-kitoblarni amalga oshirishda asosiy rol o'ynaydi. Ushbu operatsiyalarning asosiy xususiyatlari eksport-import tranzaksiyalari, xorijiy investitsiyalar va moliyaviy hisob-kitoblardan iborat. Har bir turdagi operatsiya iqtisodiyotga o'ziga xos ta'sir

ko'rsatadi, bu esa makroiqtisodiy barqarorlik, valyuta kurslari va tashqi savdo balansiga bevosita ta'sir qiladi.

Eksport-import tranzaksiyalari xorijiy valyuta operatsiyalarining eng asosiy ko'rinishlaridan biridir. Eksport mamlakatning boshqa davlatlarga tovar va xizmatlarni sotishini anglatadi, import esa xorijdan tovar va xizmatlarni olib kelishni bildiradi. Ushbu jarayonlar valyuta almashinuvi orqali amalga oshiriladi va bu mamlakatning tashqi savdo balansini shakllantiradi [3]. Eksportning ortishi milliy valyutaga talabni oshiradi, bu esa valyuta kursini mustahkamlashi mumkin. Aksincha, importning ko'payishi milliy valyutaga talabni kamaytiradi va uning qiymatini pasaytirishi mumkin. Tashqi savdo balansining ijobiy bo'lishi — ya'ni eksport importdan yuqori bo'lishi — mamlakat iqtisodiyotining sog'lomligini ko'rsatadi va makroiqtisodiy barqarorlikka hissa qo'shadi.

Xorijiy investitsiyalar iqtisodiyotning rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ular yangi texnologiyalar, bilim va kapitalni jalb qilish orqali mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirishga yordam beradi. Xorijiy investitsiyalar qabul qiluvchi mamlakatda ish o'rinlarini yaratadi va iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi. Biroq, xorijiy investitsiyalar oqimining noaniqliklari ham mavjud; masalan, global moliya bozorlaridagi o'zgarishlar yoki siyosiy vaziyatlar investorlarga ta'sir qilishi mumkin. Xorijiy investitsiyalar natijasida mamlakatning tashqi qarzi oshishi yoki kamayishi mumkin, bu esa valyuta kurslariga ta'sir qiladi. Agar xorijiy investitsiyalar ko'payib, mamlakatga katta miqdorda kapital kirs, milliy valyuta mustahkamlanishi mumkin. Aksincha, agar investitsiyalar chiqib ketsa yoki qabul qiluvchi mamlakatda iqtisodiy vaziyat yomonlashsa, bu milliy valyutaning qiymatini pasaytirishi mumkin.

Moliyaviy hisob-kitoblar xorijiy valyutada amalga oshiriladigan moliya operatsiyalarini o'z ichiga oladi. Banklar va moliya institutlari o'rtasida valyuta almashinuvi, kreditlar va depozitlar kabi operatsiyalar amalga oshiriladi. Bu operatsiyalar xalqaro moliya bozorlarida ishtirok etish imkonini beradi va iqtisodiyotning global integratsiyasini ta'minlaydi. Moliyaviy hisob-kitoblar orqali amalga oshiriladigan operatsiyalar iqtisodiyotda likvidlikni oshiradi. Xalqaro

moliya bozorlariga kirish imkoniyatlari ko'payganda, mamlakatlar o'z iqtisodiyotlarini diversifikatsiya qilish va yangi imkoniyatlardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladi. Biroq, moliya bozorlaridagi noaniqliklar va risklar ham mavjud; masalan, global iqtisodiyotdagi inqirozlar yoki moliya krizislari mamlakatlarning moliya tizimiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

O'zbekistonning xorijiy valyutadagi xo'jalik muomalalari mamlakat iqtisodiyoti uchun muhim ahamiyatga ega. Xalqaro iqtisodiy aloqalar va global moliyaviy amaliyotlar doirasida, O'zbekiston o'z iqtisodiyotini diversifikatsiya qilish, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va valyuta risklarini boshqarish bo'yicha bir qator strategiyalarni ishlab chiqishi zarur. Quyida O'zbekistonning xorijiy valyutadagi muomalalaridagi tajribasini tahlil qilib, xavf-xatarlarni boshqarish va samaradorlikni oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar beramiz.

Xorijiy valyutadagi operatsiyalar bilan shug'ullanishda birinchi navbatda xavf-xatarlarni aniqlash va baholash muhimdir [4]. O'zbekiston iqtisodiyoti global moliyaviy bozorlar bilan bog'liq bo'lgani uchun, valyuta kurslarining o'zgarishi, siyosiy noaniqliklar va iqtisodiy inqirozlar kabi omillarni hisobga olish zarur. Buning uchun, davlat va xususiy sektor o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish, risklarni baholash uchun zamonaviy analitik usullarni joriy etish lozim.

Xorijiy valyutadagi operatsiyalarni amalga oshirishda diversifikatsiya strategiyasini qo'llash juda muhimdir. O'zbekiston eksportini turli xil mahsulotlar va xizmatlarga kengaytirish, shuningdek, importni diversifikatsiya qilish orqali valyuta risklarini kamaytirish mumkin. Masalan, qishloq xo'jaligi mahsulotlari, sanoat tovarlari va xizmatlar eksportini rivojlantirish orqali tashqi bozorlardagi o'zgarishlarga nisbatan barqarorlikni oshirish mumkin.

Xorijiy investitsiyalarni jalb qilish O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanishi uchun muhim omildir. Buning uchun investitsiya muhitini yaxshilash, qonunchilikni soddalashtirish va xorijiy investorlar uchun qulay shart-sharoitlar yaratish zarur. Masalan, investitsiya dasturlarini ishlab chiqish, soliq imtiyozlarini taqdim etish va xorijiy investorlar bilan ochiq muloqotni yo'lga qo'yish orqali mamlakatga ko'proq kapital jalb qilish mumkin.

Valyuta risklarini boshqarish bo'yicha zamonaviy usullarni qo'llash O'zbekistonning xorijiy valyutadagi operatsiyalarini samarali amalga oshirishda muhimdir. Mamlakat banklari va moliya institutlari tomonidan valyuta xedjirovchi instrumentlar (masalan, valyuta opsiyonlari va swaplar) taklif etilishi kerak. Bu orqali korxonalar o'z valyuta risklarini kamaytirishi va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashi mumkin.

Xorijiy valyuta operatsiyalarida muvaffaqiyatli faoliyat yuritish uchun mutaxassislar tayyorlash muhimdir. O'zbekistonning moliya va iqtisodiyot sohasidagi ta'lim muassasalari xorijiy tajribalarni o'rganishi, zamonaviy iqtisodiy nazariyalar va amaliyotlarni o'qitishi lozim. Bu orqali mutaxassislarning malakasini oshirish va xorijiy valyuta operatsiyalarida raqobatbardoshlikni kuchaytirish mumkin.

Innovatsion texnologiyalar xorijiy valyuta operatsiyalarini samarali amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi. O'zbekiston moliya sohasida raqamli texnologiyalarni joriy etishi, masofaviy xizmatlarni taklif qilishi va blokcheyn texnologiyasidan foydalanishi kerak. Bu orqali moliya operatsiyalarining samaradorligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish va foydalanuvchilarga qulaylik yaratish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonning xorijiy valyutadagi xo'jalik muomalalari global moliyaviy amaliyotlar bilan bog'liq xavf-xatarlarni boshqarish va samaradorlikni oshirishda bir qator strategiyalarni talab qiladi. Xavf-xatarlarni aniqlash, diversifikatsiya strategiyasini qo'llash, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, valyuta risklarini boshqarish, ta'lim va innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali mamlakat iqtisodiyotining barqarorligini ta'minlash mumkin. Ushbu tavsiyalar O'zbekistonning global iqtisodiyotdagi o'rnini mustahkamlashga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Xudoyberganov, Javohir. "Xalqaro valyuta tizimini shakllanishi va rivojlanishi." *Journal of science-innovative research in Uzbekistan* 3.3 (2025): 242-251.

2. Mambetova, Madina. "OZBEKISTONDA VALYUTA OPERATSIYALARINI SAMARALI TASHKIL ETISH VA RIVOJLANTIRISH YOLLARI." *Прикладные науки в современном мире: проблемы и решения* 4.7 (2025): 52-55.
3. Bobokulov, T. U., N. G. Karimov, and U. A. Abdullayev. "Xalqaro valuta-kredit munosabatlari." *Ma'ruzalar matni. T.: TMI* 244 (2015).
4. Azimov, Feruz. "VALYUTA SIYOSATINI LIBERALLASHTIRISH VA VALYUTA AMALIYOTLARINI HISOBINI YURITISH." *Теоретические аспекты становления педагогических наук* 4.8 (2025): 185-195.